

Knižní kultura v Přerově má bohatou historii

Ta je datována od počátku 16. století. První knihovna v Přerově byla založena za pánů ze Žerotína, majitelů přerovského panství
Seriál z Nového Přerovska 2010 JIŘÍ LAPÁČEK

Z dlouhé a bohaté historie města Přerova můžeme ve vztahu k dějinám knižní kultury uvést několik údajů. Koncem 15. století byl do českých zemí jako inkvizitor vyslán Heinrich Institoris, spoluautor knihy „Kladivo na čarodějnice“, který po poznání situace vedl disputace se starším jednoty Vavřincem Krasnickým za spoluúčasti tehdejšího bratrského správce v Přerově Tůmy Přeloučského. Své poznatky shrnul ve dvou spiscích vydaných v Olomouci v letech 1501 a 1502. Zamýšlel se mimo jiné nad roztržností náboženských poměrů a položil si otázku, kde je třeba hledat náboženská centra, zda v Praze, v Litomyšli, kterou mylně kladl na Moravu, v Přerově, nebo v Římě. V poměrech v Přerově viděl velké nebezpečí, protože tu ševci čtou tzv. knihu Kopyt, tj. cyklus Petra Chelčického „O šelmě a obrazu jejím“.

SPIS O ZRAKU. Titulní strana Spisu o zraku biskupa jednoty bratrské, knihovníka a archiváře Jana Blahoslava

částečného úpadku hospodářského i kulturního. Přerovský děkan František Antonín Nedomann kromě horlivosti při opravě církevních budov a úsilí o povznesení farního hospodářství i literárně přispěl k prohloubení náboženského života. Napsal knížku „Denice

Přerov jako rodiště Jana Blahoslava

Město bylo v roce 1523 rodištěm Jana Blahoslava, pozdějšího biskupa jednoty bratrské, knihovníka a archiváře jednoty a významného spisovatele, překladatele a skladatele písní. Na bratrské škole zde vyučoval Jan Amos Komenský, který tu začal sbírat materiál ke svým pozdějším dílům a sepisovat některé své knihy – O rodu pánů z Žerotína, Starožitnosti Moravy.

Páni ze Žerotína vtiskli městu rezidenční charakter

Právě konec 16. a začátek 17. století je významný tím, že majitelem přerovského panství se stal významný rod pánů ze Žerotína, a to v osobách Fridricha staršího a Karla staršího. Rezidenční charakter města byl tehdy zvýrazněn například tím, že na zámku byla prokazatelně knihovna, o kterou se posledně jmenovaný pečlivě staral.

V letech 1628 – 1629 v době, kdy se Žerotín připravoval na odchod ze země, se přerovský zámek stal na čas místem, kde byly uloženy věci z králické tiskárny jednoty bratrské.

Následovala doba rekatolizace a

šťastnějšího dne předchůdce, to jest v rozličných ctnostech a pobožnostech cvičení, v českém a německém jazyce pospolu naschvál sepsaná, od Františka A. Nedomanna, děkana přerovského, na světlo vydaná“.

O nemocech svatých a jiná korespondence

Dílo, vydané v Olomouci roku 1736 Františkem Antonínem Hirnlem, připsal olomouckému biskupu Wolfgangovi Hanibalovi ze Schrattenbachu. Na konci knihy připojil stať „Poznamenání rozličných nemocí, v kterých někteří svatí a světice Boží postaveni byli“, aby věřícím připomenul, že ani svatí nebyli uchráněni nemocí a různého utrpení; na jejich přímlovu mohou dosáhnout ulehčení a uzdravení. Druhou knížkou, kterou děkan Nedomann vydal roku 1746 v Trnavě, byl spis „Svaté jednání“.

Konkrétněji jsme o čtenářském dění v Přerově informováni z korespondence a článků přerovského rodáka Jana Kozánka z let 1847–1848. V té době národního probuzení se v Přerově ohlíželi po významných osobnostech z dějin města, jakými byli Jan Amos Komenský a Karel starší ze Žerotína.

V časopisu Květy v roce 1847 byl otištěn dopis Jana Kozánka o dění v Přerově, z nějž vyjímáme: „V Přerově je tomu asi rok, co několik mladých mužů k držení časopisů a ke kupování knih československých se zřeklo. Z nepatrného začátku vyvinul se nyní čtenářský spolek třiceti neb čtyřiceti oudů počítající, z nichžto, co právě nejpotěšitelnější jest, aspoň dvě třetiny stavu průmyslního a řemeslnického jsou. Drží Pražské noviny, Včelu, Květy, Pražského posla a Kocourkov. Mimo to koluje laskavostí jednotlivců Poutník, Blahozvěst a Časopis musejní. Z dobrovolných měsíčních příspěvků na knihy koupila se už hezká hromádka československých knih, které spolu i s těmi, ježto jednotlivci ze své zásoby k tomu za dar určili, činíce již nyní přes dvě stě svazků, za základ pro budoucí městskou knihovnu určeny jsou. Půjčují se nejen čtenářskému spolku, nýbrž komu se líbí, a zdá se, že už mnozí pro tento šlechetnější pokrm ducha zamilované posud hospodě a kartám se zpronevěřili, a jiní že nejedem desetník místo šálivé loterie na knihy obětovali. Nemalou zásluhu v udržování pořádku s časopisy a knihami má pan učitel Vitásek. Dle přísloví: „Kde Slovan, tam zpěv“ vyloupil se ze čtenářského spolku o malý zpěvný spolek.“

Spolek, či spíše volné sdružení několika přátel, který nesl také tehdy módní označení kasino, vznikl začátkem roku 1846 z Kozánkovy iniciativy. První písně zapůjčil prof. A. V. Šembera. Zpívaly se oblíbené čtverozpěvy, občas se deklamovalo a také hodně hovořilo. Odebíraly se české noviny, mj. Týdeník Jana Ohéřala.

Ve vypjatých dnech roku 1848 docházelo k národnostním třenicím, které se příznačně odrážely v jazykových sporech. V Přerově v době voleb do frankfurtského sněmu podle Kozánka přepadli s vědomím úředníků někteří národní gardisté učitele Vitásku, který měl ve škole na starosti sbírku českých knih, vystrčili ho za hrozného křiku dětí ze školy a vylili si zlost na českých spisích.

Spolkový život v Přerově vzkvétal .

Tak jako i v mnoha jiných záležitostech byla pro další rozvoj Přerova důležitá i v ohledu kulturním 60. léta 19. století. Tehdy roku 1861 s volbou starosty Františka Kramáře začal všeobecný rozvoj Přerova, v tom i spolkového života. Hned v témže roce došlo k utvoření dvou spolků, čtenářského (zvaného čítárna) a pěveckého, který nesl název Přerub. Stanovy Čtenářského spolku byly schváleny 3. srpna 1862. Účelem spolku bylo čtení politických, poučných a zábavných časopisů, hovor a společenská zábava.

O tom, které časopisy se měly odebírat, rozhodovala hromada na návrh výboru. Členové platili příspěvky a navíc vypomáhali finančními dary na nákup knih, půjčovali časopisy za poplatky, podíleli se na organizování večerní zábavy se zpěvem, tancem či přednáškami.

Deset let po svém vzniku odebíral spolek do čítárny tyto noviny: Občan, Politik, Pokrok, Národní listy, Moravská orlice, Našinec, Světozor, Humory, Opavský týdeník, Reform. Heslem spolku bylo „Osvětou k svobodě“.

Další společenské aktivity byly domácí zábavy, spojené s tancem, výlety, večírky čajové a humoristické, účast na slavnostních akcích v Přerově nebo okolí.

U Bílého koníčka se jednalo i četlo

Od září 1862 zahájily oba spolky vlastní činnost. Spolkové místnosti byly v letech 1862–1865 v hostinci U Bílého koníčka na rohu Dolního náměstí v místech dnešního Městského domu, ve Školní ulici u M. Grögra a pak u J. Troppera v ulici Kroměřížské (dnes Palackého). V letech 1865–1867 se spolky scházely u Františka Kramáře na Dolním náměstí v jeho domě, kde byla lékárna U Zlatého orla, v letech 1867–1874 v domě Františka Oehlera rovněž na Dolním náměstí (později hostinec U Šebestů naproti radnici).

Profesor přerovského gymnázia František Oščádal vzpomínal, že šlo o skromné místnosti, kam byly s obavami uváděny přední osobnosti tehdejšího politického života na Moravě.

Avšak docela jinak vypadávaly ty místnosti, když se zde konávaly zábavy z podnětu ředitele Jakuba Škody: „Napřed byl malý koncert s hudbou a zpěvy, solovými i sborovými, potom byly přednášky neb deklamace vážné nebo žertovné, a na konec tančilo se horlivě až přes půlnoc. Všude plno, jakby nabil, a všude veselo, a všude na podiv pro všechny místa dost a dost!“

Od září 1874 si ale čtenářský spolek, u něž byl zase Přerub v podnájmu, našel v důsledku přílišné výše nájemného, které čítalo 250 zl., nové prostory, a to zadní pokoj v kavárně Františka Henčla na Dolním náměstí čp. 150, propůjčovaný zdarma i s osvětlením, otopem a úklidem (později Matoušova lékárna U Anděla strážného, pak Mückova, vedle hostince U Bílého koníčka).

Na tři léta se Spolek opět vrátil do hostince U Bílého koníčka, v roce 1884 našel útočiště rovněž na Dolním náměstí v domě čp. 68, který po vystěhování lékárníka Františka Matouše koupil jiný lékárník Hynek Psota. V přízemí byla kavárna a hostinec Antonína Kozánka. Od roku 1897 pak natrvalo sídlil v prostorách nově otevřeného Záloženského domu, později Městského domu.

HOSTINEC U BÍLÉHO KONÍČKA. Se nacházel na rohu Dolního náměstí v místech dnešního Městského domu. Snímek je z konce 19. století, těsně před zbouráním budovy. Foto zaslal Jiří Lapáček

POHLED NA MASARYKOVO NÁMĚSTÍ. Na počátku 20. století, kdy vzniká nová veřejná lidová knihovna.

Jakub Škoda pořádá masopustní plesy

Sedmdesátá léta představovala rozvoj kulturního života. Psaly o tom Olomoucké noviny z 26. února 1873: „Nezřídka slýchati jest žaloby, že Přerované od nešťastného roku 1866, kdy ztratila svého velezasloužilého a osvíceného starostu pana Františka Kramáře, v ničem nepokročili, ani co do horlivosti vlastenecké ani co do vzdělanosti. Že prý utuchnul čilý život ve spolku čtenářském, který tam dříve panoval; že prý jest pěvecký spolek Přerub od několika let docela nečinným ...“

Dopisovatel pak zmínil slavnost 16. února ke Koperníkovu výročí, kterou zorganizoval ředitel přerovského gymnázia Jakub Škoda. Ten se stal vůdčím duchem české společnosti. Zvláště si zakládal na pravidelných masopustních plesích Čtenářského spolku. Ke zkrášlení plesových prostor neváhal použít nábytek svůj i svých kolegů profesorů a dal jej rozestavit v čelo sálu, aby „dámy patronessy seděly na křeslech plyšových“. Plesy tak úspěšně konkurovaly podobným akcím pořádaným v německém prostředí u nádraží.

Vzniká nová veřejná lidová knihovna

Specialitou literárního odboru Čtenářského spolku bylo pořádání literárních večírků, popř. větších vzpomínkových akcí k významným výročím vážícím se k literatuře.

Čtenářský spolek se snažil vyjít vstříc potřebám půjčovat knihy co nejširšímu okruhu obyvatel, a proto se snažil od roku 1892 na popud odborného učitele Františka Bayera a profesora Jana Kabelíka zřídit veřejnou lidovou knihovnu. Musely být dokonce změněny stanovy spolku, aby mohlo vzít okresní hejtmanství otevření čítárny na vědomí. Čítárna byla od roku 1897 umístěna v sokolovně a v roce 1904 měla celkem 1700 spisů o 1963 svazcích. Kromě toho 143 duplikátů a 6 triplikátů. Celkem měla knihovna 2112 svazků. V roce 1904 si

půjčovalo knihy 589 čtenářů, kteří přišli do knihovny celkem 3535krát a bylo jim půjčováno pravidelně po čtyřech svazcích.

Od začátku 1. světové války byla veřejná knihovna v sokolovně uzavřena a teprve koncem roku 1916 byla provedena revize a knihovna po odstěhování do spolkových místností mohla být otevřena. V roce 1919 byla veřejná knihovna spolu se spolkovou knihovnou Čtenářského spolku odevzdána nově vznikající Masarykově městské knihovně.

Vydáním zákona o knihovnách v roce 1919 si musely čtenářské spolky hledat nové pole působnosti. V případě Přerova to byla péče o veřejnou čítárnu. Vedle toho se spolek orientoval na půjčování literárních novinek členům. Po určité době pak byly odprodávány za sníženou cenu Masarykově knihovně. Samozřejmě zůstalo pořádání různých vzpomínkových akcí k literárním výročím.

**MASARYKOVA MĚSTSKÁ KNIHOVNA. Vzniká v období 1. republiky v budově dnešního Městského domu spojením veřejné knihovny a čtenářského spolku.
Zaslal Jiří Lapáček**

Veřejná čítárna v Přerově chyběla

Přestože celá řada spolků měla vlastní knihovnu, z níž si mohli členové půjčovat knihy, chyběla v Přerově veřejná čítárna. Proto se v lednu 1903 obrátili zástupci spolků na zastupitelstvo se žádostí, aby podpořilo vznik veřejné lidové čítárny městským nákladem. Na schůzi obecního výboru 30. ledna 1903 bylo usneseno žádost odložit do té doby, než budou pro zřízení čítárny zajištěny vhodné místnosti v některé z obecních budov. Žádost se opakovala ještě v roce 1906.

Dne 29. ledna 1906 se obecní výbor usnesl poskytnout Čtenářskému spolku stálou roční podporu 200 korun na udržování veřejné čítárny, ale na konci téhož roku bylo usneseno poskytovat stálou roční částku 500 korun k témuž účelu Družstvu pro vystavění tělocvičny v Přerově. Širší výbor veřejné čítárny konal ve středu dne 15. ledna 1908 ustavující schůzi, které se zúčastnili zástupci obce, spolků a korporací, celkem 21 osob.

Byl schválen jednací řád čítárny a vykonány volby předsedy a pěti členů užšího výboru. Předsedou byl zvolen učitel Kojecký, do výboru Karel Kovařík, prof. Jaromír Souček, Dr. Tománek, účetní J. Pospíšilík (pokladník) a Dr. Karel Bořecký (jednatel), k nimž přistoupili virilisté obce radní Kučera a Lazar a Družstva pro vystavění tělocvičny Vincenc Vítěz a Josef Polame.

MASARYKOVO NÁMĚSTÍ V ROCE 1919.

Zapojují se spolky, živnostníci i redakce

Výbor žádal spolky, které dosud příspěvek nesložily, aby odevzdaly svůj příspěvek pokladníku J. Pospíšilíkovi. Jednotlivci, sdružení nebo redakce, které by byly ochotny vykládat periodické listy ve veřejné čítárně, byli žádáni, aby to oznámili, pokud možno brzy jednateli. Výbor se usnesl konečně požádat obchodníky a živnostníky, aby věnovali čítárně pro časopisy reklamní desky, které by byly označeny titulem časopisu a stručnou firmou dárcovou.

Koncem ledna na valné hromadě Družstva pro vystavění a udržování tělocvičny „Sokola“, které si vzalo za své zřízení a udržování veřejné čítárny v Píserově byli zvoleni předsedou JUDr. M. K. Kryška, místopředsedou František Lazar, pokladníkem František Kučera, jednatelem Vincenc Vítěz. Za členy

výboru JUDr. Matouš Havránek, František Karas, Hynek Polášek, Josef Polame, Antonín Ratiborský, J. Popíšilík, František Dvořák, prof. Jaromír Souček. Za revizory účtů: Vilibald Jurečka, Cyril Široký, Vojtěch Stejskal, odborný učitel.

Veřejná čítárna byla otevřena v sokolovně v neděli dne 8. března 1906 od jedné do čtyř hodin odpoledne. Ve všední dny byla přístupna obecnstvu v pondělí a pátek od pěti do sedmi hodin, v úterý a čtvrtek od šesti do sedmi hodin, ve středu od dvou do šesti hodin, v sobotu od dvou do devíti hodin odpoledne.

Veřejná čítárna se mění na spolkovou

Podle žádosti Družstva o podporu na rok 1910 byla Veřejná čítárna, umístěná v sokolovně, hojně navštěvována, vžila se a nebylo by možno jen tak zhola ji zavřít. Obecní výbor se rozhodl propůjčit k umístění Veřejné čítárny a knihovny dvě místnosti v domě čp. 115 na rohu Bratrské ulice a Dolního náměstí (bývalá obecná škola) zdarma do odvolání. V roce 1918 byla rozšířena čítárna, vykazující 43 časopisů oproti 40 v roce 1913.

V prosinci 1920 likvidovala Veřejná čítárna, od níž převzal Čtenářský spolek inventář a dluhy a spojil ji za určitou finanční podporu, kterou město poskytuje, s čítárnou spolkovou. V roce 1921 připojena k tomu ještě čítárna studentského sdružení Komenský, poté čítárna obsahovala koncem roku 1922 celkem 39 časopisů a 36 novin.

Městské zastupitelstvo se snažilo na zasedání 4. listopadu 1922 smlouvou uzavřenou mezi Čtenářským spolkem a Masarykovou městskou knihovnou v Píserově dostát znění zákona o knihovnách, podle něž měla být při každé městské knihovně zřízena veřejná čítárna cestou zveřejnění spolkové čítárny, která byla v prvních letech republiky v místnostech prvního patra

Městského domu. Po určitou dobu působila v relativně vyhovujících místnostech v 1. patře německé školy na Komenského ulici.

Odtud byla vystěhována vojenskou správou po mobilizaci v roce 1938, když bylo třeba místností pro přechodné ubytování vojska a veřejná čítárna se musela uskrovnovat od prosince 1938 ve špatně přístupných a po čítárnu nevyhovujících místnostech Tšponova hostince na Horním náměstí a v sokolovně.

Přechodně se řediteli Chmelařovi, předsedovi Čtenářského spolku, podařilo získat místnosti v krámských místnostech bývalého Sobolova domu na Masarykově náměstí. Roku 1941 byly místnosti pronajaty městskému pohřebnímu ústavu a čítárna se vrátila ke Tšponům, kde živořila až do konce války.

Čítárna je v centru pozornosti MNV

Když byly místnosti obsazeny pro válečné uprchlíky, byl majetek čítárny – inventář byl majetkem Čtenářského spolku – rozstrkán po různých místech a většinou byl ztracen nebo zničen.

Po osvobození měl Čtenářský spolek snahu činnost čítárny obnovit, ale nedařilo se. Čítárna se dostala do centra pozornosti kulturní komise MNV, ale nedařilo se nalézt vhodné místnosti. Knihovní rada se usnesla ve schůzi 26. února 1948, aby veřejná městská čítárna byla znovu otevřena v sobotu 6. března 1948 ve 12 hodin v Městském domě I. patro.

Roku 1948 měla čítárna 9 249 čtenářů, 1949 již 18 838 čtenářů a v roce následujícím 25 055 osob. Na začátku roku 1951 se Eduard Kvasnička odvážně postavil proti narušování chodu čítárny tím, že její místnosti měly být zabrány pro účely odvodů.

Periodický tisk v Přerově

První přerovský periodický tisk vycházel v letech 1879 – 1898 pod názvem Hospodář moravský. Vydavatelem byl ředitel přerovské Střední hospodářské školy J. B. Uhlíř a později Hospodářský spolek přerovsko - kojetínský.

V pořadí druhé byly Těsnopisné besedy, list pro zábavu a poučení. Sloužily jako cvičební pomůcka pro stenografy. Po roce bylo jejich vydávání převedeno do Brna. První politicky zaměřené noviny vycházely v české a německé mutaci pod názvy Přerovské noviny a Prerauer Zeitung od 1. ledna 1886, ale jen velmi krátce a ještě v témže roce zanikly. Až do 1. desetiletí 20. století vycházely v Přerově pouze poučné, nebo zábavné noviny a časopisy.

Rok 1910 znamenal pro město Přerov v politickém ohledu zásadní zlom. Po útocích v opozičním tisku rezignoval v červnu dosavadní starosta František Tropper. V červencových obecních volbách vystupovala lidová strana pokroková spolu se sociálními demokraty a podařilo se jí zvítězit ve III. i v II. sboru. Celkově byl tedy poměr členů zastupitelstva 16:14 ve prospěch koalice. Po volbách se vítězná strana zamýšlela nad možností vydávat noviny podporující její politiku. Dne 27. srpna 1910 se konala schůze, navštívená 34 účastníky, na níž se poprvé mluvilo o založení novin. Dne 12. září 1910 proběhla ustavující schůze tvořícího se družstva, kterou svolal prof. Jaromír Souček.

Zde zvolené představenstvo uspořádalo první schůzi 14. září 1910. Ze svého středu zvolilo PhDr. Karla Bořeckého, profesora gymnázia, předsedou, místopředsedou MUDr. Karla Šantrůčka, lékaře, jednatelem Sylvestra Plevu, učitele.

Za redaktora byl přijat na základě předběžného schválení členskou schůzí JUC. Rudolf Hrabě. Výsledkem bylo vydávání novin Přerovský obzor, který se pak po třicet let stal velmi žádaným listem bez ohledu na jeho národně demokratické zaměření.

Selské listy, Hlasatel, Právo či Stráž lidu

Dalším politickým listem, který začal v Přerově vycházet, byly Selské listy. Vydavatelstvo Selských listů odkoupilo 1. května 1913 pro své potřeby tiskárnu i s domem v Palackého ulici č. 12 v Přerově.

ODPOLEDNÍ SIESTA. Karel Hauke s manželkou a dcerami Jiřinou a Květou. Zaslal Jiří Lapáček

Kovanda, Josef Staněk. Jistě pod jejich vlivem se objevily tu a tam pokusy o vlastní studentskou tvorbu. František Bayer vzpomínal, že v sextě (1903 / 1904) založili tajný spolek a vydali tři čísla hektografovaného třídního časopisu „Kulich“.

V roce 1906 vycházel hektografovaný studentský časopis „Jitřenka“ (rozmnožoval student Jarolím Lochman ze Žalkovic, redakčně a autorsky se mj. podílel i Karel Hauke). Obsahoval verše i prózu a úvahy, na poslední straně byly hádanky.

Zřejmě nerealizovaný zůstal pokus mladého nadšence Richarda Adamce Lučanského vydávat roku 1906 v Přerově časopis s názvem Moravsko - slezský student. Úspěšnější ve svých literárních snahách byli v roce 1911 studenti Vyšší hospodářské školy v Přerově, kteří vydali několik čísel periodika Mladého světa. V nedalekém Lipníku o dva roky později vycházel časopis Zora, kolem něž se sdružili zejména mladí moravští literáti.

Jistě pod dojmem těchto snah byl odtud již jen krok k vydávání Sborníku českého studentstva na Moravě a ve Slezsku, jehož první číslo vytiskla knihtiskárna Jaroslava Strojila 8. října 1917, zodpovědným redaktorem byl student Leopold Srovnal z Přerova.

Své první básně tu uveřejnil tehdejší student prostějovského gymnázia Jiří Wolker. I když časopis po dvou letech zanikl, zanechal v myslích vnímavých lidí stopu, takže když se v roce 1921 ustavila Literární skupina, jejímiž členy byli např. Lev Blatný, teoretik a kritik František Götz, prozaik Čestmír Jeřábek, dramatik a režisér Bohuš Stejskal, básníci Josef Chaloupka a Dalibor Chalupa a o něco později i Josef Bartoš Vlček, Miloš Jirko, Zdeněk Kalista, Josef

Mezi světovými válkami vycházely v Přerově krajinské listy řady politických stran – Hlasatel (Čs. strana socialistická), Právo (Čs. strana lidová), Stráž lidu (KSČ). Novinová a časopisecká produkce narůstala do té míry, že v roce 1932 tu vycházelo, nebo mělo redakci na 40 různých titulů, politických, kulturních, odborných a podnikových, náboženských, úředních, zábavných.

Situace se dosti radikálně změnila po osvobození v roce 1945. Již během okupace došlo k zániku celé řady noviny, které již nebyly obnoveny. V Přerově se staly nástupcem Obzoru noviny Naše Hané, ale jen do poloviny roku 1947. Pak byl Přerov na celou řadu let zbaven možnosti mapovat politický a společenský život v novinách vycházejících v místě.

Tvorba v první polovině 20. století Na přelomu 19. a 20. století se o literární osvětu v Přerově starali především profesori na gymnáziu – Josef Bartoča, Jan Kabelík,

Vincenc Vávra, ředitel gymnázia v letech 1899 – 1918, Stanislav

Knap, Svata Kadlec, Arnošt Ráž, A. M. Píša, dočasně Jiří Wolker i Konstantin Biebl, přijala nabídku Karla Haukeho a začala vydávat literární měsíčník Host v Přerově.

Jiří Mahen vydává v Přerově Thesea

Často se v pozdějších letech vzpomínalo v Přerově na působení Jiřího Mahena, který vyučoval v letech 1908–1910 češtinu na obchodní škole. V Přerově vydal roku 1908 Balady, v roce 1909 autobiografický román Kamarádi svobody a drama Theseus. V roce 1910 zde dokončil svou nejslavnější divadelní hru Jánošík. Působil také jako režisér divadelního spolku.

Jiným uznávaným literátem, který prošel Přerovem, byl Jaroslav Durych, který zde uveřejnil esej Otokar Březina (1918), román Na horách (1919), povídky Tři dukáty (1919) a Cestou domů (1919).

Klub přátel rozvíjel vztah k umění

Slovesnou kulturu pomáhaly rozvíjet četné divadelní spolky, jmenujme zvláště spolek Tyl, pod jehož patronací proběhla v roce 1933 ve městě soutěž v recitaci, které se zúčastnili Jiřina Hauková i Josef Kainar. Vztah k umění všeho druhu pomáhal rozvíjet Klub přátel umění, založený v roce 1929, kde působil i Kainarův otec. Dlouholetým předsedou byl JUDr. Vavřinec Hudousek. Nezastupitelnou úlohu měla také Masarykova městská knihovna pod vedením PhDr. Eduarda Kvasničky.

V roce 1909 byl položen základ knihtiskařské firmy Jaroslava Strojila, která se pak v místě stala rozhodující silou v oboru svého podnikání. O rok později, 27. srpna 1910, se také uskutečnila přípravná schůze Družstva tiskařského a vydavatelského v Přerově, z. s. s r. o., které vydávalo od začátku září noviny Přerovský Obzor. I další knihtiskárny umožňovaly tisk regionální literatury a bibliofilských edic.

V redakci Obzoru působila celá řada osobností s literárním nadáním, např. Florián Zapletal. V roce 1922 došlo ke sloučení s deníkem Haná, do redakce tak přešel uznávaný moravský spisovatel J. F. Karas. Od roku 1933 byl redaktorem až do roku 1937 Oldřich Mikulášek, který v Přerově v roce 1930 vydal svoji prvotinu Černý bílý ano ne.

Své literární začátky v Obzoru prožívala i Jarmila Urbánková, která již jako studentka přerovského gymnázia začala od roku 1928 uveřejňovat básně, v roce 1932 vyšla v Obzoru její básnická sbírka Rozbité zrcadlo. Josef Kainar měl v Přerově dostatečně inspirativní prostředí, které jej jako vnímavého a nadaného mladíka muselo vybízet k vlastním pokusům.

V neposlední řadě musíme zmínit básnířku Jiřinu Haukovou, která z práce svého otce čerpala tvůrčí zaujetí pro literaturu. Z místních autorů, kteří hojně v Obzoru publikovali, jmenujme Jaroslava Nečase, Josefa Strnadela, Vladimíra M. Strojila, Zdenku Pilcovou, Richarda Kantora, Josefa Kovaříka a Břetislava Kramáře.

Přerovské tiskárny a jejich produkce

Přerované si na vlastní tiskárnu museli počkat až do 2. poloviny 19. století. Z té doby máme zprávu k roku 1865 o tzv. litografickém závodě F. Oesterreichera.

První tiskárna s dlouholetou tradicí byla ovšem založena Jonasem Jahodou v srpnu 1876 jako rodinný podnik. Původně byla umístěna na Komenského třídě ve dvorním traktu objektu, který pak přestavěla nábytkářská firma K. Kánský (v místech dopravního inspektorátu). Z ulice byl vchod do malého obchodu se dvěma šlapacími příklopovými lisami, na nichž tiskl jen drobné tiskopisy, obálky, pozvánky, účty apod. Jahoda pracoval se ženou a dvěma syny, později zaměstnával jednoho sazeče. V roce 1903 živnost prodal, ale ještě na začátku roku 1904 byla tiskárna přestěhována do ulice Na Loučkách čp. 1140. Jahoda sám se odstěhoval do Holešova.

KLUB PŘÁTEL UMĚNÍ. Marie Majerová v kavárně Avion popíjí kávu společně s PhDr. Eduardem Kvasničkou (vlevo), ředitelem Masarykovy městské knihovny a JUDr. Vavřincem Hudouskem (vpravo), dlouholetým předsedou Klubu přátel umění.

Živnost od něj odkoupil Alois Šmíd, který měl společníka Adámka, jeden sazeč, druhý strojmistr. Závod byl moderně zařízen, a proto byl schopen provádět veškeré grafické práce, včetně uměleckého provedení. K tiskárně patřil i sklad tiskopisů a vlastní papírnický závod v Palackého ulici (naproti kancelářím továrny J. Krátkého). Alois Šmíd se vzdal posléze koncese ve prospěch Bedřicha Bartheldýho. Koncese byla udělena komanditní společnosti Knihtiskárna Bartheldý a spol. – společníkem byl Josef Knejzlík, knihtiskařský faktor v Brně. Roku 1908 byla povolena exekuce zabavením koncese knihtiskařské pro dům čp. 97 (Palackého ulici č. o. 12) v Přerově. Produkce tiskárny se zaměřovala na umělecky provedené společenské tiskoviny a litografie.

Podle smlouvy tržové z 29. července 1909 přešel závod firmy „Knihtiskárna Bartheldý a spol.“ v Přerově na nově utvořenou firmu „Knihtiskárna Klofáč a spol., rovněž komanditní spol., jejímž veřejným společníkem byl Václav Klofáč, majitel knihtiskárny, zemský a říšský poslanec a jejímž komanditou byl Jaroslav Strojil, dosud ředitel knihtiskárny národně sociálního dělnictva v Praze - II., Školská ulice. Po několika změnách v obchodním rejstříku byl změněn v roce 1911 název na Jar. Strojil.

Knihtiskárna zahajuje činnost

Dne 9. března 1910 požádal o schválení provozování knihtiskárny na Dolním náměstí čp. 16 (dům Antonína Kozánka 68) – 30. června 1912 se odtud Strojil vystěhoval. Od 1. září 1910 se zde tiskl Obzor.

Jaroslav Strojil koupil od Františka Dostalíka dům ve Velké Kostelní č. 14 (Kratochvílova) a zde již zůstal. Dne 29. března 1912 získal zde povolení ke zřízení knihtiskárny, k přestavbě jednoho pokoje na kancelář s výkladní skříní a stavbě tiskárny ve dvoře a zahradě bylo přikročeno 14. srpna 1912. Na počátku následujícího roku již tiskárna zahájila v nových prostorách svou činnost. Před rokem 1914 zaměstnávala tiskárna 40 dělníků se stroji o 5 HP, na počátku 20. let již 50 dělníků se stroji o 30 HP.

**KNIHTISKÁRNA, KNIHAŘSTVÍ, KNIHKUPECTVÍ. V pořadí druhá nejstarší knihtiskárna v Přeřově vznikla na základě společenské smlouvy 13. ledna 1882.
Zaslal Jiří Lapáček**

Třicátá léta jsou ve znamení rozvoje

V letech 1923–1926 byla provedena přestavba na třípatrovou budovu s rozšířeným dvorním traktem a pasáží. Samotná budova byla dokončena 30. listopadu 1924.

Ke knihtiskárně bylo postupně připojeno i knihařství, knihkupectví a nakladatelství pod názvem Knih tiskárna Jar. Strojil Přeřov (od roku 1927). Prosperující podnik po otcově smrti v roce 1934 převzal syn Vladimír Maria Strojil. Firmě se podařilo získat a dlouhodobě udržet několik státních zakázek (statistiky, jízdní řády), což přinášelo finanční prostředky potřebné pro další rozvoj firmy, nakladatelskou činnost a příležitostně vydávání bibliofilských tisků. Ve 30. letech pracovalo v tiskárně již 70 zaměstnanců a 8 úředníků.

V pořadí druhá nejstarší knihtiskárna v Přeřově vznikla na základě společenské smlouvy ze 13. ledna 1882. První odstavec zní: „Podepsaní sestoupili se ve společenstvo výdělkové neurčitého počtu členů s ručením obmezeným na základě zákona ze dne 9. dubna 1873 č. 70 ř. z. za tím účelem, aby členové společenstva toho sobě vzájemně poskytovali úvěru, a propůjčováním takového vzájemného úvěru společně zařídili knihtiskárnu a kamenotiskárnu, aby provozovali knihtiskařství a kamenotiskařství ve spojení s uměními, která s tiskařstvím souvisí, se zřetelem k příslušným zákonným předpisům, aby vydávali knihy a časopisy, a k tomu účelu aby zakupovali potřebné stroje a náčiní, a vůbec všechno, co pro vedení závodu knihtiskařského a kamenotiskařského potřebno neb aspoň prospěšno jest. Firma společenstva jest: Knih tiskárna a kamenotiskárna, zapsané společenstvo s obmezeným ručením v Přeřově. Sídlo spolku jest město Přeřov na Moravě.“

První valná hromada byla zakončena mší

Dne 6. června téhož roku byla uzavřena smlouva s Antonínem Krausem v Kostelní ulici o pronajmutí místností a usneseno nakoupit jeden rychlolis a jeden malý tiskací stroj s potřebným množstvím písma. Na první valné hromadě 3. července 1882 byla podána jednatelská zpráva o provedených akcích, druhého dne po slavnostní mši byla zahájena práce.

Dne 24. září 1895 přesídlila tiskárna do domu kavárníka Antonína Kozánka na Dolním náměstí č. o. 16, kde byly získány větší a účelnější pracovní místnosti ve dvoře. Zde byly umístěny dva rychlolisy, dva příkloповé stroje, jeden lis litografický a dva ruční litografické stroje, u kterých bylo zaměstnáno 28 osob. Od roku 1895 se tu začaly tisknout noviny Hospodář moravský.

V roce 1906 byl zakoupen dům v Palackého ulici č. o. 12, a to za účelem pozdějšího přemístění tiskárny. Zatím zde v pronájmu fungovala tiskárna Bartheldý, později Strojil, který se po obdržení výpovědi v roce 1910 přestěhoval na Dolní náměstí do Kozánkova domu, takže si firmy vyměnily svá místa.

TISKÁRNA NOVINA. Předchůdcem tiskárny byla Rolnická tiskárna, která se v roce 1919 stala pobočným závodem Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských v Praze. Zaslal Jiří Lapáček

Během roku 1911 skoupila rodina Lazarova veškeré podíly a stala se tak jediným vlastníkem tiskárny jako společnost s ručením omezeným. Dne 10. dubna 1912 se společnost usnesla na likvidaci a bylo jednáno s vydavatelstvím Selských listů, které nakonec tiskárnu i s domem koupilo a 1. května 1913 převzalo.

Rolnická tiskárna se stala pobočným závodem

Název firmy byl změněn na Rolnickou tiskárnu. Dne 18. ledna 1919 se tiskárna stala pobočným závodem Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských v Praze, tj. tiskárenského koncernu agrární strany. Název byl později změněn na Novina, tiskařské a vydavatelské podniky z. s. s. r. o. v Praze, pobočný závod v Přerově. Ve 20. a 30. letech zde pracovalo dvaadvacet až třicet dělníků. Tiskly se zde Selské listy, orgán agrární strany pro Moravu a Slezsko, ale také např. spisy Baarovy, Karolíny Světlé, V. B. Třebízského aj.

Již v roce 1909 požádali o koncesi na třetí tiskárnu v Přerově dva bývalí zaměstnanci firmy Bartheldý – P. Šutt, strojmistr, a E. Dobrovolný, sazeč, ale koncese byla po několika odvoláních udělena teprve roku 1911, používány byly dvě místnosti v přízemí ve dvorním křídle č. o. 12 (dříve čp. 163) na Žerotínově náměstí (dům dr. Houby), 18. června 1912 oznámila firma Šutt a Dobrovolný přesídlení ze Žerotínova náměstí č. o. 12 do domu č. o. 16 na Dolním náměstí dnem 1. července 1912, po odchodu J. Strojila.

JAROSLAV STROJIL. Koupil od Františka Dostalíka dům ve Velké Kostelní č. 14 (dnes Kratochvílova) a zde již zůstal. Zaslal Jiří Lapáček

František Šutt padl ve válce, společnost mění majitele

V roce 1915 František Šutt padl ve válce a firma změnila v roce 1916 název na E. Dobrovolný, knihtiskárna v Přerově. Zaměstnával 20 dělníků a tiskly se zde např. spisy Sokola-Tůmy.

Pro finanční nesnáze majitele bylo v roce 1926 zavedeno na firmu vyrovnávací řízení a Dobrovolný musel tiskárnu prodat lidové straně v roce 1927, čímž vznikl nový podnik s názvem Společenská tiskárna v Přerově, spol. s r. o., k němuž bylo přidruženo knihkupectví a nakladatelství. Objevoval se též název Společenské podniky. Zástupcem tiskárny v Přerově byl Ferdinand Chýlek, pak J. Jadrníček.

V třicátých letech činil kapitál společnosti 60 tisíc korun. Tiskly se zde knihy katolického zaměření a také katolicky orientovaný časopis Právo. Zvláštností tiskárny, kromě knih, byla i zajímavě vysekávaná leporela.

Tiskárna Obzor zahajuje svou činnost

Dne 12. září 1910 se ustavilo Tiskařské a vydavatelské družstvo Obzor za účelem vydávání časopisů a provozování knihtiskařské živnosti. Tiskárna Obzoru začala pracovat v roce 1922. V té době došlo ke sloučení novin Obzor a Haná, jejichž redaktorem byl spisovatel Josef František Karas.

Společnost disponovala kapitálem 600 tisíc korun, ve třicátých letech však jen 130 tisíc korun. Na rozhraní 20. a 30. let zde bylo zaměstnáno 75 osob. Tiskárna se specializovala na tisk

časopisů a obchodních tiskovin. Patřila národně demokratické straně. Malá tiskárnička při nakladatelství Fr. Radoušek, sazeč a knihkupec, vznikla roku 1920 na Komenského ulici naproti pivovaru. V roce 1939 prodal tiskárnu sdružení přerovských tiskařů, které provoz zastavilo.

V Jiráskově ulici č. o. 7 a 9 pracovala od roku 1926 tiskárny firmy Fr. Bartoš, v rukou dvou bratří Františka a Karla. Od roku 1929 rozšířila provoz a produkci, přičemž specialitou byly bibliofilské tisky a spolupráce s mnoha talentovanými výtvarníky.

Poslední tiskárnou, která v Přerově vyvíjela činnost, byla malá provozovna firmy Karel Chválek v Komenského ul. č. o. 18 (16).

V Pamětní knize města Přerova je zaznamenána Tabule na mejto, kteréž jest městu Přerovu od Jana z Pernštejna 1534 nadané, tolikéž od císaře Ferdinanda ve Vídni 1561 konfirmací potvrzené, co z kterých věcí od lidí tudy jedoucích i tolikéž z pěšího lidu mýta bráti má, kde se uvádí z putny knížek poplatek 6 denárů a z nůše téhož zboží 3 denáry. V 16. století se ale v Přerově žádný knihkupec nenacházel.

**OTEVŘENO V ROCE 1899. Knihkupectví a papírnickví Jindřicha Nárožného v Riegrově ul. č.1, jehož obchod se stal v Přerově velmi známým.
Zaslal Jiří Lapáček**

První knihkupci jsou v Přerově vítáni

První knihkupeckou koncesi obdržel v Přerově roku 1871 c. k. poštovní František Polydor, který měl v komisi knihy nákladu Šperlínova z Kroměříže. Vedoucím byl František Vaněk až do roku 1875, kdy obchod koupil K. Deutschmann. Tento původním povoláním knihař působil v Přerově v letech 1867–1880, ale koncesi knihkupeckou obdržel až roku 1872. Polydorův závod roku 1876 zrušil a dle ministerského výnosu z roku 1875 jej převedl na sebe. Vídeňské zastoupení také zrušil a ponechal si jen pražské a lipské. Roku 1880 se odstěhoval do Vídně, kde si otevřel Slovanské knihkupectví. Přerovskou firmu na Ferdinandově třídě (dnes Wilsonova ulice) od něj převzal Eduard Hölzel, který svou knihkupeckou síť ovládal půl Moravy. Obchodvedoucím se stal Antonín Michálek, rodák z Písku, v Přerově původně správce Společenské tiskárny, který po třináctiletém vedení obchod odkoupil a zařídil se pro sebe.

Antonín Michálek se zapojil do dění města

Můžeme tu podat i velmi barvitý obrázek z jeho působení. Otevíral ráno před sedmou hodinou, počkal na personál, pak se hodinu procházel po náměstí, pak pobyl chvíli v obchodě, v tiskárně a ve zbytku do oběda si dovolil nějakou tu sklenku. Odpoledne malá bulka a teprve po čtvrté hodině se objevil v krámu. To byla doba po školním vyučování, kdy se u něj scházeli přátelé literatury na debaty, jak to v knihkupectví tehdy bývalo. Byli to ředitelé Jakub Škoda a Vincenc Vávra, profesori František Bartoš, František Bílý, Jan Kabelík, František Brdlík, Basil Macalík, Josef Neoral, Jan Adamec, Otomar Viglic, slečna Amálie Vrbová (Jiří Sumín). Ti by k němu jistě nechodili, kdyby v něm nerozpoznali něco víc než jen obyčejného knihkupce. Michálek znal dokonale všechny slovanské jazyky a literatura mu byla vším. Uměl nadšeně debatovat o všech kulturních otázkách a být spolehlivým informátorem v bludišti evropského knižního trhu. Dokázal z knihkupecké místnosti vytvořit moravský maloměstský literární salón.

Zavíralo se večer po desáté hodině, když přišel principál z večerního „posezení“, někdy se zavíralo i později. Praktikant se sluhou museli čekat až do zavření. V pátek jezdil Michálek do Olomouce za Hölzelem, se kterým udržoval přátelské kontakty, ba si i vypomáhali zejména ve školní době a s prodejem kalendářů, které v té době představovaly veliký obchod.

Tak ubíhal den za dnem, jediným vyrušením byly zásilky knih z Lipska a Vídně, které přišly obyčejně jako velké balíky zašivané v pytlovině. Michálek měl německou klientelu přinejmenším stejně silnou jako českou. O knihy a zejména „prachtverky“ byl tehdy velký zájem.

Velký obrat měl také obchod s obrazy, hlavně s těmi, ve kterých byl zabudován hrací stroj. Hojně se prodávaly obrazy: Brožíkův Hus, Liebscherovy obrazy z Prodané nevěsty, Ženiškův Oldřich a Božena, Uprkova Jízda králů a jiné. Michálek sestavoval a nechával tisknout seznamy knih podle oborů. Měl na venkovský obchod dosti velký personál – dva pomocníci, z nichž Jindřich Nárožný se později osamostatnil v Novém Jičíně, ale po čase se usadil opět v Přerově.

20. století přeje novým knihkupcům

V roce 1902 Antonín Michálek zemřel. Vdova vychovávala několik dětí a závod vedla do roku 1905, pak jej koupil knihkupec Rudolf Ondráček a Josef Pithart. Ondráček, který se vyučil v pražské firmě Steinhauserově, byl od roku 1898 obchodvedoucím Kytlova knihkupectví. Roku 1908 se společníci rozešli, Pithart se usadil v Kroměříži a Ondráček zůstal v Přerově a později tu s ním pracoval i jeho syn téhož křestního jména.

V roce 1899 otevřel nové knihkupectví v Přerově Jindřich Nárožný, o kterém byla řeč výše. Jeho nákladem vyšla roku 1910 Levého Přerovská českobratrská církev. Jeho obchod se stal velmi známým, ale roku 1915 zemřel ve stáří 39 let.

Knihkupectví a nakladatelství Obzor v Přerově obdrželo koncesi 25. listopadu 1919. Je zajímavé, že ve schůzi obecního zastupitelstva 15. listopadu bylo udělení koncese zamítnuto. Na jeho obranu vystoupil dr. Prchal, který uvedl, že v Přerově je třeba řádného knihkupectví, protože dosavadní nevyhovují. Jen toto nové knihkupectví prý může přivodit snížení cen knih.

Pro všechny stejným dílem

Další majitel knihkupecké koncese v Čechově ul. č. o. 2 František Radoušek, který ji získal výnosem zemské politické správy z 6. července 1919, se v roce 1920 ohradil proti rozdělování zakázek ze strany Masarykovy knihovny. Podle něj dotace na zařízení Masarykovy knihovny měla být rozdělena mezi všechny místní knihkupce.

Když se ale na Radouška nic nedostalo, ale i později zařízenímu knihkupectví „Obzor“ byly uděleny značné objednávky, přihlásil se „správě Masarykovy knihovny“ a když i to bylo bezvýsledné, obrátil jsem se soukromým dotazem na člena tohoto výboru, Rudolfa Ondráčka,

který mu sdělil, že pro tento rok má vyjít na prázdno a až bude-li živ a zdrav budoucího roku, že ho také ku skývě chleba připustí.

Takové jednání považoval Radoušek za úplně nesprávné a prosil, aby obecní rada nařídila správě Masarykovy knihovny, aby byly objednávky knih rozděleny stejným dílem mezi všech pět knihkupců (Rudolf Ondráček, Jindřich Nárožný, František Zlámal, František Radoušek, Obzor).

FERDINANDOVA TŘÍDA NA POČÁTKU STOLETÍ. V současné době Wilsonova ulice, kde se nacházelo knihkupectví Rudolfa Ondráčka a Obzor.

Byla-li již někomu udělena objednávka pětinu přesahující, aby mu o to byla zmenšena objednávka z dotace roku 1921. V roce 1932 působili v Přerově tito knihkupci: Cinner a Müller, Palackého třída; Dživana, nakladatelská společnost, Kojetínská 9; Ondráček Rudolf, Wilsonova; Obzor, spol. s r. o., Wilsonova; Radoušek František, Komenského ulice; Společenská tiskárna, Masarykovo náměstí; Zlámal František, Kratochvilova ulice.

Také po druhé světové válce se přerovská knihkupectví po vzájemné domluvě s vedením knihovny mezi sebou rozdělila tak, že pro každé ze šesti knihkupectví byly určeny dva měsíce ročně pro prodej knih městské knihovně. Pro zamezení závisti stanovena šestina nákladu na nákup knih každému knihkupectví – P. Radoušek, Obzor, Müller, Společenské podniky, R. Ondráček, Zlámalová, případně B. Bajerová.

Knihářské řemeslo v Přerově

Nejstarší zmínka o knihářské živnosti v Přerově pochází z roku 1605. Tehdy poslal Karel starší ze Žerotína do Přerova knihaři k svázání dvě písně, dva zákony a dva žalmy. Měly být svázané do modré safiánové kůže, na nich vyryt z obou stran znak pánů z Žerotína. Pokud by erb neměl, měl jej na Karlův náklad vyrýt.

Na jednu trojici knih měla být vyryta písmena BZZ, na druhou AZZ. Všechny knihy měly mít zlatou ořízku a opatřeny šňůrkami k zavázání na všech stranách. Přezky („klausury“) nechtěl. Kdyby knihař neměl zlato nebo šňůrky, měl se obrátit na bratra Daniela Škopa do Lukova, který by mu je zaslal. Za šest týdnů potvrdil příjem svázaných knih i zbytku safiánu. S vazbou byl spokojen, ne však s cenou, která se mu zdála vysoká, a proto ji chtěl nechat ohodnotit knihařem z Ivančic.

Další poznatky o knihvazačském řemesle v Přerově máme až z roku 1754, kdy se objevuje v seznamu obyvatel knihař František Adolf, kterému bylo v roce následujícím zapláceno za opravu dvou misálů 2 zlaté 15 kr.

Pracoval pro faru, vrchnost, městskou radu a zřejmě i měšťanům opravoval vazby knih. V první polovině 19. století se počet knihařů zvýšil na dva. Víme, že v roce 1828 byl přijat do cechu kovářského a kolářského se zámečníky knihař Václav Svoboda. V roce 1835 vznikl samostatný spojený cech zámečnický a knihařský s přidruženými řemesly v Přerově a městech okolních.

Tak jako v případě knihkupců i knihvazači se podělili rovným dílem o práce, které jim byly zadány Masarykovou knihovnou. Ve třicátých letech to byli knihvazači Bedřich Fert, Ladislav Pop, Bedřich Letfus, Josef Pražák, Ludvík Kaczmarzyk, Jan Tulla

Krátce po skončení 1. světové války, v době budování samostatného státu, kdy se kladly základy řady institucí, které slouží veřejnosti bez přerušení až dodnes, požádali mladí členové české státoprávní demokracie (později strana národně demokratická) na své schůzi 26. listopadu 1918 městskou radu, aby zřídila v Přerově místo samostatného knihovníka, který by měl na starost vybudování velké veřejné knihovny.

NA POČEST PREZIDENTA. Masarykova městská knihovna, která byla zřízena za 1. republiky. V současnosti Městský dům

Městská knihovna bude nést jméno prvního prezidenta

Za výbor mladé generace České státoprávní demokracie byl podepsán předseda Vilém Chmelař, za výbor České státoprávní demokracie předseda dr. Karel Šantrůček, Ing. Josef Bělohradský, jednatel, za socialistickou radu Jaroslav Marek, Petr Koksa a František Valouch.

Dne 5. prosince 1918 vydala organizace mladé generace české státoprávní demokracie prohlášení, z něhož vyjímáme: „Abychom dali průchod svým radostným citům nad jeho návratem a trvale uctili jeho neobyčejné zásluhy o naši samostatnost, nedělejme hlučných oslav, neboť není milovníkem okázalosti, ale vybudujeme na jeho počest dílo trvalé ceny: „Masarykovu knihovnu“, neboť jen takovým způsobem postavíme jemu pomník, který bude nejen čestný, nýbrž i užitečný.“

Dělo se tak s vědomím toho, že prezident T. G. Masaryk se 20. listopadu vypravil na lodi Carmania z New Yorku do Evropy, kde byl 7. prosince přivítán v Paříži. Přes Itálii dorazil 20. prosince do vlasti, o den později byl slavnostně uvítán v Praze.

Přerovská městská rada odpověděla 6. prosince 1918 s tím, že bude návrh podporovat, pokud mladá generace vypracuje finanční a organizační plán. K tomu došlo 13. prosince a z dopisu lze vyčíst následující. Mladá generace zahájila čilou sbírkovou akci na „Masarykovu knihovnu“, na darech již bylo složeno u pokladny Obzoru přes 4 000 korun. Předpoklad byl získat 20 000 korun, k čemuž mělo sloužit pořádání různých zábavních podniků a divadla. Rovněž Agrární dorost slíbil spolupůsobit při sbírkové akci na venkově.

Nápad spojení dvou muzeí vyvolalo velký odpor

PhDr. Leopold Calábek zveřejnil mezitím v Přerovském Obzoru 4. prosince 1918 programový článek pod názvem „Potřeba veřejné knihovny a spojení obou muzeí v Přerově“. František Slaměník reagoval o čtyři dny později, přičemž odmítl spojení obou muzeí, o něž podle něj v článku šlo. Knihovnu Muzea Komenského také nelze upotřebit, protože knihy nejsou vesměs vázány a zkatalogizovány z nedostatku peněz a pro nemoc. Dne 15. prosince konal ustavující schůzi přípravný komitét Masarykovy knihovny za účasti 27 zástupců politických organizací a spolků.

V jeho čele stanul lékárník Vítězslav Nečas, místopředsedou byl zvolen dr. Josef Staněk, pokladníkem redaktor Karel Hauke, jednatelem Vilém Chmelař a pořadatelem dr. Leopold Calábek. Bylo domlouváno spojení knihoven některých spolků a projednána otázka financování celého projektu.

Ve schůzi městské rady a finančního odboru konané 8. ledna 1919 bylo usneseno navrhnout obecnímu výboru, aby při Masarykově knihovně, která vzniká, bylo systematizováno místo samostatného knihovníka a vypsán veřejný konkurz. Obecní výbor na svém zasedání 22. ledna doporučení schválil.

Na místo s ročním platem 2 100 K a osobním drahotným přídavkem 1 212 K, postavené na roveň místu suplujícího profesora, se přihlásil do stanoveného termínu, tj. 10. února, pouze jediný uchazeč, jímž byl PhDr. Leopold Calábek. Toho obecní výbor 5. března 1919, vzhledem k tomu, že splňoval všechny podmínky, jmenoval knihovníkem s platností od 1. února 1919.

Přicházely knihy i četné peněžité dary

Své knihy do nově zřizované knihovny daly Čtenářský spolek, Dělnický vzdělávací spolek Svornost, Vzdělávací beseda Havlíček a Lidová knihovna, Sokol tělovýchovné knihy. Mimo to přicházely četné peněžité dary, k finanční podpoře vybízely noviny Obzor, které z příspěvku udělaly povinnost pro všechny přerovské rodiny a nechotu považovaly za zradu Masarykových ideálů.

**Hrob byl vykopán přesně
v jednu hodinu po půlnoci 19. června 1945.
Nikdo z lověšických občanů
se nesměl vrátit domů. Okolí bylo obklíčeno vojenskou patrolou.**

V polovině února 1919 představoval dar od 137 přerovských korporací a občanů hodnotu 23 000 korun, počet získaných svazků knih činil 8 000. Družstvo nakonec do vydání knihovnického zákona nashromáždilo na 7000 knih a kolem 40 000 Kč na nákup knih.

Knihy byly provizorně umístěny v tělocvičně Žerotínovy obecné školy na Palackého ulici (ZŠ Palackého 19), ale prostředí nevyhovovalo, neboť v přízemí zde byly vlhké zdi, napadené houbou. Knihovník dr. Calábek, jehož hlavním úkolem byla katalogizace, nebyl, jak se ukázalo, s místem spokojen, jednak se necítil být dostatečně platově ohodnocen, jednak nebyl realizován jeho původní plán spojení obou tehdejších muzeí, Komenského a městského, v jediné spolu s knihovnou.

Proto 26. června 1919 požádal Calábek o uvolnění z místa, protože byl ministrem školství a národní osvěty jmenován 12. června knihovním asistentem v X. hodnostní třídě při studijní bibliotéce v Olomouci, s platností od 15. července. Práce v knihovně v té době prováděl František Polák, který ovšem musel řešit problémy s houbou, která se objevila na zdech tělocvičny. Dne 27. června rozhodl obecní výbor o novém vypsání místa knihovníka za stejných podmínek. Do konkurzu se přihlásili PhDr. Eduard Kvasnička, Žižkov, PhDr. Vojtěch Měrka, profesor reálky v Prostějově, prof. Max Ryšánek z přerovského gymnázia, dr. Calábek byl formálně dotázán, za jakých podmínek by se vrátil.

V konkurzním řízení 4. října 1919 vybrán za knihovníka dr. Eduard Kvasnička, z devětatřiceti hlasů dostal jednatřicet, osm dostal dr. Calábek. Usnesením městského zastupitelstva z 18. října 1919 byl ve funkci potvrzen.

Bylo nutné ustanovit knihovní radu

Dne 22. července 1919 byl přijat zákon č. 430 Sb., o veřejných knihovnách obecních, podle něž bylo povinností ustanovit knihovní radu, jejíž členové v počtu čtyř až osmi měli knihovnu řídit. Polovinu celkového počtu jmenovalo městské zastupitelstvo na svém zasedání 27. září 1919 profesor Čeněk Veselý, Matěj Teichman, PhMr. Vítězslav Nečas, Rudolf Ondráček. K nim přibyl jednatel místní osvětové komise profesor dr. Josef Staněk, zbytek měl být doplněn z pravidelných vypůjčovatelů posledního období. První schůze knihovní rady se konala 18. října 1919 a vedle jmenovaných se jí ještě zúčastnili PhDr. Leopold Calábek, učitel Vladimír Chmelař, učitel Silvestr Pleva jako zástupce Družstva Masarykovy knihovny a knihovník Eduard Kvasnička.

Hlavním bodem programu bylo shrnutí práce Družstva knihovny, které podal dr. Josef Staněk. Vedle knižního majetku nabytého dary, Družstvo získalo 32 tisíc korun, z nichž 9 tisíc korun činily výlohy při budování knihovny a za zbývající 23 tisíc korun koupilo Družstvo knihy. Tím dalo městu dar reprezentující částku přes 60 tisíc korun. Obecní knihovny byly nový druh osvětového a kulturního zařízení, který úzce souvisel se školou. Podle toho bylo úkolem učitelů vštěpovat dětem lásku ke knize a budit v nich zvyk číst. Panoval názor, že knihovna pokračuje tam, kde škola přestala, tedy že knihovna přejímala výchovu a vzdělání dospívajících a dospělých.

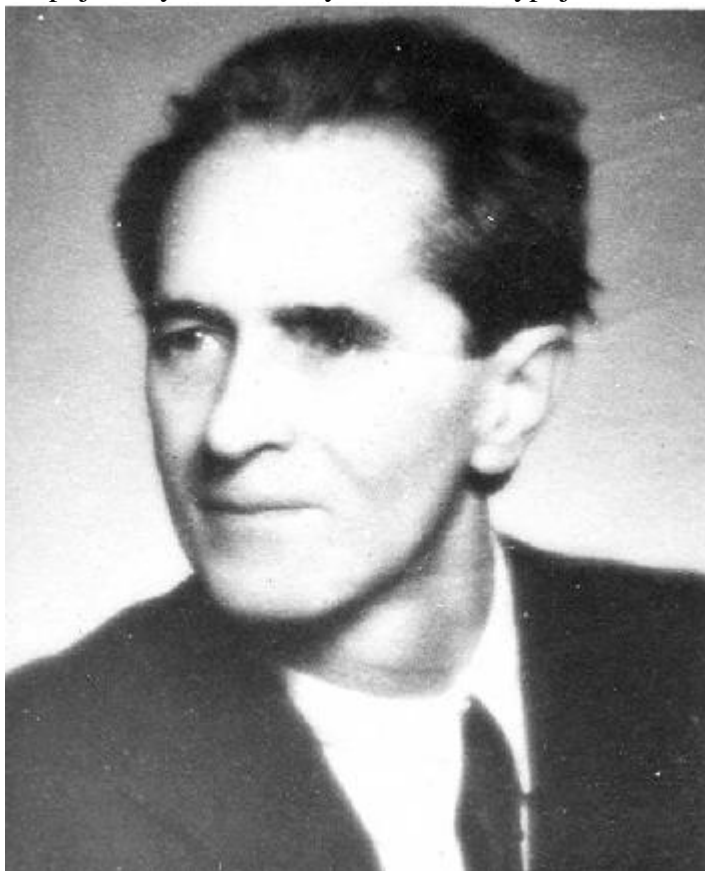
Eduard Kvasnička krátce po svém nástupu přestěhoval v listopadu knižní fond z nevyhovujících prostor do Městského domu, kde od 1. listopadu 1919 byly dány knihovně k dispozici dvě místnosti užívané předtím Přerubem. Městský dům se na dlouhá léta stal pro knihovnu útočištěm, i když již záhy byly pocíťovány nedostatky takového řešení.

Mládeži pod patnáct let se nepůjčovalo

V osobě Eduarda Kvasničky ovšem získala knihovna zdatného a obětavého správce a také městu se dostalo vzdělaného osvětového pracovníka. Knihovna byla pro veřejnost poprvé otevřena 3. února 1920 a získala si ihned velkou oblibu. Od února do června ji navštívilo 4 247 osob, které si vypůjčily 9 298 knih. Koncem roku 1920 činil počet knih v knihovně 12 000 svazků.

Knihovná rada ve svém sezení 17. ledna 1920 schválila předložený návrh knihovního řádu. Podle něj byla Masarykova knihovna obecním majetkem a byla zřízena ke vzdělání všech vrstev obyvatelstva. Půjčovat knihy si mohl každý občan města, který se prokázal „ohlašovacím listem“. Po zápisu se vydala čtenářská legitimace za poplatek 2 Kč. Mládeži mladší patnácti let se nepůjčovalo, časem pro ni mělo být zřízeno zvláštní oddělení.

Půjčovni oddělení bylo otevřeno denně (kromě nedělí a svátků), v pondělí, středu a pátek od 16 do 18 hodin, v úterý od 10 do 12 hodin, ve čtvrtek od 13 do 15 hodin, v sobotu od 16 do 19 hodin. Příruční oddělení bylo přístupno v úředních hodinách, knihy z něj se domů nepůjčovaly. Knihy se půjčovaly zdarma a bylo možno si vypůjčit dva svazky.

EDUARD KVASNIČKA. Dlouholetý knihovník, správce a osvětový pracovník Masarykovy městské knihovny v Přerově

Rozvoj knihovny v letech 1920 – 1951

Můžeme říci, že knihovnictví v politickém okresu Přerov bylo rozvinuté. Z šestačtyřiceti obcí okresu mělo v roce 1921 veřejné knihovny čtyřiatřicet obcí, z nichž patřilo obcím dvaadvacet knihoven, spolkům s podporou obecní jedenáct, bez obecní podpory byla jedna. Tyto knihovny měly 26 485 svazků, z nichž bylo 18 870 zábavných, 6 416 poučných a 1 199 časopisů. Masarykova městská knihovna měla tehdy dvě třetiny všech knih okresu.

Přerov má třicet tisíc svazků knih

Z moravských soudních okresů byl přerovský na 2. místě za olomouckým, který měl 28 095 svazků českých knih. Dále prostějovský 12 000 svazků, kojetínský 10 000 svazků, kroměřížský 11 000 svazků, hranický 9 000 svazků, bystrický 5 000 svazků, holešovský 5 000 svazků.

Vypůjčovateli měly knihovny přerovského okresu v roce 1921 celkem 3 485, kteří si půjčili 62 756 knih. Finanční náklad na knihovny obnášel částku 93 951 korun, z toho přispěly obce obnosem 80 340 korun. Z uvedené částky bylo použito na zakoupení nových knih 34 704

korun, na vazby 15 568 korun, na zařízení 9 163 korun, na otop a světlo 4 294 korun, na odměnách knihovníkům a silám pomocným 26 051 korun.

Každý obyvatel okresu přispěl na knihovnu pouze 1,88 koruny ročně. Knihovna za tříleté působení měla návštěvu 44 696 osob, kterým celkem půjčila 98 818 svazků. V roce 1922 přibylo do knihovny 1 495 svazků, takže koncem roku měla 15 432 svazky.

Olomouc vede, následuje ji Přerov

Ve srovnání knihoven v Olomoucké župě roku 1927 podle počtu čtenářů byla největší olomoucká knihovna s 1841 čtenáři, následovala přerovská – 1479, prostějovská – 704, kroměřížská – 655. Podle počtu svazků byla první přerovská – 23 519, olomoucká – 16 582, prostějovská – 11 214, velkobystřická – 4105, kroměřížská – 4051, nejmenší byl Holešov – 1918 svazků.

Větší knihovnu než Přerov mělo tehdy Brno – 35 585 svazků, Praha – 378 562 svazků, Plzeň – 46 771, Litomyšl – 40 700 svazků.

Za deset let bylo v knihovně půjčeno 602 476 svazků, prošlo tudy 263 340 návštěvníků, což bylo provedeno v 78 700 půjčovacích hodinách. Průměrně za hodinu bylo vyhověno 37 osobám, jimž zase přibližně půjčeno 90 knih. V knihovně se nacházelo 30 000 svazků.

MASARYKOVO NÁMĚSTÍ V PŘEROVĚ. V roce 1890. Zaslal Jiří Lapáček.

V březnu se půjčuje, září je slabší

V roce 1929 byla knihovna otevřena 261 dní, kdy byla navštívena 29 825 osobami. Z těch bylo 14 605 mužů, 12 758 žen a 2 362 mládeže. Půjčeno v 787 hodinách celkem 70 890 svazků proti 76 376 svazkům z minulého roku 1928. Na tomto počtu participovaly knihy zábavné 60 630, svazky naučné 3141, knihy pro mládež 6 851 a hudebniny 269. Nejvíce knih se půjčovalo v březnu – 7 970 svazků, nejslabším bylo září se 4 496 knihami. Počet zapsaného členstva je letos stanoven číslem 1 268 proti loňským 1 343. Proti nejvyššímu počtu členstva z roku 1927, tj. 1 573, je to úbytek dosti patrný a vysvětlitelný vyčerpaností čerstvé i starší četby. V knihovně kromě Eduarda Kvasničky pracovaly dvě mužské síly. V

lednovém čísle České osvěty byl otištěn článek z pera R. Balaše o stavu knihoven, který obsahoval přílohu „Přehled veřejných knihoven v městech nad 10 000 obyvatelů v roce 1931“.

Z ní bylo možné odvodit postavení přerovské knihovny mezi 14 městy moravskoslezskými s českým obyvatelstvem nad 10 000 obyvatel. Podle počtu obvatel bylo pořadí následující. Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, Prostějov, Přerov, Zlín, Slezská Ostrava, Jihlava, Kroměříž, Znojmo, Hodonín, Třebíč, Opava, Břeclav.

Moravská knihovna předčila ty české

Počtem svazků byla přerovská knihovna na 2. místě po Brnu, těsně následovaná Moravskou Ostravou, která ji ale měla v nejbližší době předběhnout. Přerovská knihovna předčila všechny české moravskoslezské knihovny průměrným počtem naučných knih (35,6 %) a počtem svazků (145), jež připadají na 100 obyvatel. V tomto směru ji z českých měst předstihly jen Chrudim (156), v onom jen Kolín (36,3 %). Také v žádném jiném městě země Moravskoslezské nepřípadalo na jednoho čtenáře tolik svazků (28) jako v Přerově a z celého státu byli na tom lépe jen čeští čtenáři v Písku (30). Radost kalil fakt, že počtem čtenářů (1 079) se nevyrovnal Přerov ani Jihlavě, Slezské Ostravě a Hodonínu a i průměrně měl méně čtenářů než Moravská Ostrava, Jihlava, Hodonín, Třebíč, Opava a Břeclav.

Počet 61 621 půjčených svazků překonávaly nejen Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, ale i Slezská Ostrava a Hodonín, za Přerovem byl Prostějov a ostatní města menší než Přerov. Vyjádřeno průměrem, tak na jednoho obyvatele připadaly 2,9 svazku, na jednoho čtenáře 57 svazků. Horlivější čtenáře se našli v Prostějově, Znojmě, Hodoníně a v Třebíči, zato v Čechách jen v Kutné Hoře.

Vedle Masarykovy knihovny působily ve městě i nadále také knihovny soukromé, školní a spolkové a veřejné knihovny vědecké. Podle soupisu z roku 1932 bylo v Přerově celkem šest odborných knihoven s celkovým počtem neuvěřitelných 29 866 svazků.

Byla to knihovna reálného gymnázia, která byla založena v roce 1870, s 5 959 svazky z filozofie, náboženství, filologie, historie, geografie, matematiky, přírodovědy, fyziky a umění. Roční dotace činila 1281 Kč, knihovníkem prof. Jindřich Preč. Další byla knihovna vyšší hospodářské školy obsahující odbornou literaturu hospodářskou – 8 080 svazků. Roční dotace byla 2 061 Kč. Založena 1875, knihovníkem byl prof. František Pittner. Knihovna Státní průmyslové školy měla 1413 svazků literatury technické z oboru strojního a stavebního. Roční dotace činila 8 876 korun. Knihovna vznikla v roce 1899. Okresní učitelská knihovna nabízela 947 svazků pedagogické literatury, roční dotace 673 korun. Knihovna byla založena roku 1877 darem celé knihovny učitelského spolku Komenský.

Knihovna městského muzea vykazovala 3 337 svazky, 48 rukopisů, 317 rytin, 281 grafik, 89 hudebnin, 402 fotografií, 1733 map a 3 filmy. Knihovníkem byl správce muzea Ladislav Hudeček, roční příspěvek dosáhl výše 3 176 korun. Nakonec tu existovala knihovna Komenského muzea, kterou spravoval Josef Krumpholc, měla 10 130 svazků, 2 prvotisky, 84 rukopisů, 57 rytin, 13 grafik, 335 hudebnin, 84 fotografií, 11 map, 1 atlasy, 4 diapozitivy. Knihovna byla založena roku 1888.

Vedle vlastní knihovnické činnosti se knihovna starala svým dílem i o další kulturní vyžití obyvatel. Jmenujme výstavu knih v rámci prvního týdne české knihy roku 1927, která se pak několikrát opakovala, v roce 1930 výstavu knih T. G. Masaryka, spisů napsaných o jeho osobě a knih jednajících o národním osvobození. Roku 1931 byla knihovna pověřena uspořádáním výstavy knih, které napsali bývalí žáci, absolventi a profesori přerovského gymnázia.

Po pěti stech letech Výstava k výročí objevení knihtisku, která se konala v roce 1940.

Podle stavu k 1. lednu 1937 knihovna obsahovala celkem 35 753 svazků, čtenářů bylo 33 906, jimž bylo půjčeno 81 146 svazků, v roce 1935 bylo návštěv čtenářů 35 514 a výpůjčky činily 85 418 svazků. Za dobu 15 let od roku 1932 vzrostla knihovna dvojnásobně, kdežto stav personálu zůstal nezměněn. Od roku 1938 se stupňovala opatření čelící válečné hrozbě. Z toho důvodu byl dán požadavek na zhotovení beden na uschování masarykian a jiných vzácných, památných a cenných knih, na pořízení zatemňovacího zařízení a plynových masek.

Po okupaci německým vojskem a vzniku protektorátu Čechy a Morava došlo podle nařízení nadřízených úřadů k vyřazování režimu nevyhovujících knih. Patřily k nim knihy o 28. říjnu 1918, spisy s „židovskou“, komunistickou a marxistickou ideologií, knihy o čs. armádě, o branné výchově, Lužici a Lužických Srbech, o legiích a zahraničním odboji a knihy s tendencí protiněmeckou.

Od listopadu 1940 nesměla být také půjčována díla francouzských a anglických autorů. V roce 1940 připadla knihovně sbírka knih Ruského kroužku v Přerově, který byl pro nečinnost Okresním úřadem v Přerově zrušen. Jednalo se o 100 svazků a jmění obnášelo 958,90 korun.

Eduard Kvasnička bude vést knihovnu

Již krátce po osvobození 23. května 1945 Eduard Kvasnička žádal o zvolení knihovnické rady. Zároveň oznámil, že k označení knihovny opět připojil pojmenování po prezidentu Masarykovi, kterou měla knihovna až do zákazu v roce 1940.

EXPOZICE. Knihy z žerotínské knihovny vystavené v rámci Středomoravské výstavy v Přerově roku 1936.

Okresní akční výbor Národní fronty v Přerově oznámil přípisem z 8. března 1948, že se usnesl rozpusťt knihovní radu Masarykovy veřejné městské knihovny a pověřil vedením knihovny PhDr. Eduarda Kvasničku až do ustavení nové knihovní rady. Ten následně v dohodě s pokladníkem Antonínem Kratochvílem ke správě knihovny a čítárny zřídil zatímní užší výbor knihovní rady, v němž byli účastni vedle Kvasničky Antonín Kratochvíl, přednosta úctárenského oddělení VME, Josef Vymazal, zatímní správce státního reálného gymnázia, Vilém Baďura, ředitel živnostenské školy, a Stanislav Špaček, pekařský dělník. Rada Městského národního výboru ve schůzi 18. března 1948 jmenované schválila.

Okresní lidová knihovna v Přerově

Zápis o převzetí Masarykovy veřejné městské knihovny do působnosti okresního národního výboru jako Okresní lidové knihovny v Přerově byl proveden 2. května 1951. Knihovna se nacházela v budově na Masarykově nám. č. 7 (Městský dům) v prvním patře. Pět místností sloužilo účelům okresní lidové knihovny a veřejné čítárny. Dvě místnosti byly používány jako skladiště knih, novin a časopisů, třetí místnost byla půjčovna knih, čtvrtá místnost sloužila jako kancelář knihovníka a pátá jako veřejná čítárna.

Celkový stav počtu knih v okresní lidové knihovně ke dni 2. května 1951 činil 39 548 svazků, tedy téměř čtyřicet tisíc.

Okresní lidová knihovna i s pobočkami měla úhrnem 44 781 svazků knih. Z toho zábavných bylo 24 117 svazků, politické literatury 1 675 svazků, zemědělské literatury 552 svazků, odborné literatury 15 813 svazků, knih pro mládež 2 624 svazků. Příruční knihovna byla umístěna v kanceláři knihovny a čítala 523 svazků.